

Bohdan Strumiński

Ustalenie autorstwa i pochodzenia terytorialnego autorów na podstawie czasowników z formantami "-ow-" // "-a- wa-" // "-yw-"

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 67/1, 137-147

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BOHDAN STRUMIŃSKI

USTALANIE AUTORSTWA I POCHODZENIA TERYTORIALNEGO
 AUTORÓW NA PODSTAWIE CZASOWNIKÓW Z FORMANTAMI
 -ow-//-a-wa-//-yw-

W naszych badaniach nad czasownikami odczasownikowymi na -ow- i -a-wa- oraz na -yw-, które je stopniowo wyparły (typ *opisować, wywołać* i *opisywać, wywoływać*), opartych na setkach tekstów z w. XIV—XIX, obliczaliśmy ilościowe stosunki między tymi formami i uzyskiwane wyniki przenosiliśmy na mapy odpowiednio do miejsca urodzenia lub wychowania autorów tekstów¹. Uzyskaliśmy obraz nacechowany wewnętrzną logiką, ukazujący stopniowe przesuwanie się początkowego mazowieckiego -ywać na cały obszar języka polskiego (włącznie z jego koloniami na wschodzie), kolejność zanikania -awać (najpierw) i -ować (potem) oraz miejsca najwcześniejszego i najpóźniejszego zwycięstwa -ywać. Obraz ten porównywaliśmy z geografiami gwar w. XIX—XX, która była dla nas sprawdzianem jego wiarygodności (oczywiście sprawdzianem tylko częściowym, gdyż pisana polszczyzna ludzi wykształconych, choć regionalnie uwarunkowana, nie była tylko zwykłym odbiciem gwar).

W wyniku tej pracy powstał cały szereg danych ilościowych o formacjach na -ow-//-a-wa-//-yw-, ściśle umiejscowionych w czasie i przestrzeni, co nasunęło myśl, że można by je było wyzyskiwać jako wskaźniki przy ustalaniu autorstwa tekstów anonimowych lub miejsca pochodzenia znanych autorów, gdy jest ono nieznanne lub niepewne.

W obliczeniach posługiwaliśmy się praktykowaną w statystyce metodą ważenia danych, tj. ich mnożenia przez jakiś wskaźnik określający ich wagę, siłę, reprezentatywność. Celowość takiego postępowania najlepiej zilustrować przykładem. W utworach Wojciecha Nowomiejskiego *Rycerstwo chrześcijańskie* (tłumaczenie z Erazma z Rotterdamu, Królewiec 1558) i *Modlitwy nabożne* (Królewiec 1559) znaleźliśmy następujące formy czasownikowe z formantami -ow- i -yw-:

¹ Próbkki takich map zamieszczone zostały w artykule: B. Strumiński, *Ruskie aspekty polskiego „-ywać”*. „Slavia Orientalis” 1973, nr 3, s. 356—361.

rozkazować (4 razy), rozkazowała (3), rozkazował (3), się zakazować, okazał (2), okazać, rzeczownik odsłowny rozkazowanie (2), rozkazowaniu (2); obiecował; zachowywa (2), zachowywał, się zachowywał, zachowywać; zapamiętywa, rozpamiętywamy; przyrównywa (2), przyrównywać (2), przyrównywał, przyrównywam, przyrównywają; omieszkiwać, przemieszkivasz; oczekiwać.

Przy mechanicznym obliczaniu mielibyśmy tu 19 -ow- i 17 -yw- (-iw-), a więc przewagę -ow- wyrażającą się wielkością 52,7⁰/₀. Nie byłby to jednak wynik w pełni miarodajny, ponieważ -ow- wystąpiło w tych tekstach prawie wyłącznie przy jednym rdzeniu -kaz-, podczas gdy -yw- miało bardziej wielostronne zastosowania. Aby więc uchwycić należycie wagę obu formantów, mnożymy ich populację przez liczbę rdzeni nimi objętych: $19 \times 2 = 38$ i $17 \times 5 = 85$. Teraz stosunek procentowy nam się odwróci na korzyść -yw- (69,2⁰/₀). Tak uzyskane procenty nazwalibyśmy ważonymi².

Dodatkową korzyścią opisaną metody jest to, że przez mnożenie kompensuje ona szczupłość materiału (która jest często wadą nieusuwalną, chyba że udałoby się odnaleźć jeszcze jakieś nieznane dotąd utwory interesującego nas pisarza). Tu np. zamiast populacji: $19 + 17 = 36$, uzyskaliśmy sumę iloczynów: $38 + 85 = 123$.

Przekonaliśmy się praktycznie, że gdy suma tych iloczynów wynosi ok. 100, wystarczy to do uchwycenia w przybliżeniu właściwych proporcji interesujących nas formantów. Np. z pierwszych 92 stron *Dwo-*

Autor	Materiał z dzieł	Wskaźnik	Proporcja procentowa		
			-ow-	-a-wa-	-yw-
W. Kuczborski	<i>Przestrogi</i> , 1569 <i>Katechizm</i> (część), 1568	86	60,6	11,6	27,8
	zwiększony o resztę <i>Katechizmu</i>	1009	55,6	15,9	28,5
W. Gostkowski	<i>Detectio</i> , 1602	77	67,7	1,2	31,1
	zwiększony o <i>Sposób</i> , 1622	190	66,4	2,1	31,5
J. Brożek	<i>Gratis</i> , 1625 <i>Apologia</i> , 1641	70	91,5	—	8,5
	zwiększony o: <i>Żywot Grzepskiego</i> , 1637–1643 <i>Dziennik</i> , 1605–1645 Urywki pamiętnikarskie, 1629 Listy, 1643–1644 <i>Przydatek pierwszy</i> , 1635–1636	181	89	—	11

² *Ibidem*, s. 359–361.

rganina Łukasza Górnickiego (1566) w wydaniu z r. 1950 uzyskuje się wskaźnik (sumę iloczynów) 108 i proporcje 59,2% *-ow-*, 2,7% *-a-wa-* i 38,1% *-yw-*; gdy rozszerzymy ekscerpcję aż do stronicy 123, uzyskując wskaźnik 254, wówczas proporcje pozostaną mimo to prawie takie same: 58,9% *-ow-*, 2,7% *-a-wa-* i 38,4% *-yw-*.

Co prawda, przy szczęśliwym rozkładzie materiału można uzyskać prawie lub całkiem zadowalający wynik i przy mniejszym wskaźniku. Kilka przykładów podaje tabela na s. 138.

W powyższych wypadkach ubogi materiał można było powiększyć drogą dalszej ekscerpcji. Ale zdarza się, że nawet nie dający się już powiększyć ubogi materiał jest względnie zadowalający, mianowicie gdy uzyskane proporcje dobrze pasują do ogólnego obrazu rozwoju opracowywanego zjawiska.

Dodajmy też, że formanty *-ow-//a-wa-//yw-* były sferą, w której ingerencja drukarzy³ była widocznie znikoma, gdyż proporcje zaobserwowane w dziełach autorów z tych samych miejscowości okazały się bardzo podobne mimo różnych miejsc druku, np.:

Autor i tytuły dzieł	Miejsce i rok druku	Proporcje procentowe		
		<i>-ow-</i>	<i>-a-wa-</i>	<i>-yw-</i>
F. Birkowski, <i>Egzorbitancje ruskie</i>	Kraków 1633	24	1,3	74,7
E. Sykst, <i>O cieplicach we Skle</i> (obaj autorzy ze Lwowa)	Zamość 1617	27,5	3,7	68,8
J. J. Załuski, <i>Programma literarium</i>	Warszawa 1732	7,4	—	92,6
<i>Apteka</i>	Warszawa 1750			
A. Ch. Załuski, <i>Historia Starożytności i Nowego Testamentu</i> (pierwsze 100 stronic) (obaj z Załusek w Grójeckiem)	Braniewo 1709	9,4	—	90,6

Różnice są tego rzędu, że można je uznać za kwestię przypadku lub pewnych nieistotnych upodobań i wpływów.

Podobnie minimalną ingerencję drukarni można stwierdzić, porównując rękopisy i druki autorów z tych samych miejscowości lub zgoła tych samych autorów — zestawienie takie podaje tabela na s. 140.

Niekiedy wybór *-ow-*, *-a-wa-* lub *-yw-* mógł zależeć od rymu, wypadków takich było jednak bardzo mało, giną więc w masie materiału i nie muszą być uwzględniane w obliczeniach statystycznych.

Po tej ogólnej charakterystyce statystycznego opracowywania konkurencji *-ow-//a-wa-//yw-* spróbujmy konkretnie zastosować wnioski

³ Zob. Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*. T. 2. Warszawa 1965, s. 49, 58—60.

Autor i dzieła	Miejsce i czas druku lub napisania	Proporcje procentowe		
		-ow-	-a-wa-	-yw-
Piotr z Poznania, <i>Księgi Jezusa</i>	Kraków 1541	14,2	85,8	—
W. Wróbel z Poznania, <i>Żołtarz Dawida</i> (pierwsze 140 stron)	1528, kopia rękopiśmienna	15	85 ⁴	—
W. Potocki, <i>Wojna chocimska i Zebranie przypowieści</i> (materiał ze słownika PAN)	1670, rkps 1669—1696, rkps	86,3	—	13,7
<i>Poczet herbów</i>	Kraków 1696	84,2	—	15,8
<i>Nowy zaciąg</i>	Warszawa 1698			

z tych badań przy ustalaniu autorstwa dzieł i pochodzenia terytorialnego autorów. Można by skrótowo nazwać takie zastosowania „metoda OAY” (skrót zawiera pierwsze głoski formantów -ow-, -a-wa-, -yw-).

Ustalanie autorstwa dzieł polskich i miejsca pochodzenia autorów polskich na podstawie cech językowych ma już dość bogatą literaturę. Np. obszerny wykaz cech językowych terytorialnie zróżnicowanych nadających się do tego celu podał Władysław Lubaś⁵. U niego również znaleźć można literaturę dotyczącą językowych metod ustalania autorstwa. Lubaś posłużył się m. in. czasownikami na -ow-//-a-wa-//-yw- jako miernikiem różnic między *Proteusem* (1564) a utworami Cypriana Bazylika, ale tylko jako miernikiem jakościowym, a nie ilościowym (zresztą materiał z *Proteusa* był tu zbyt szczupły do statystycznego opracowania). A proponowany przez nas miernik jest właśnie ilościowy, statystyczny, nadaje się więc do stosowania przy tekstach dostatecznie długich, by mogły dostarczyć odpowiedniego minimum wspomnianych współfunkcyjnych czasowników.

Jednocześnie z pracą Lubasia opublikowany został artykuł Ewy Ostrowskiej w sprawie ustalenia autorstwa dzieła wydanego anonimowo pt. *Catechismus* (Kraków 1543)⁶. Przeprowadziła ona swój dowód na rzecz autorstwa Reja prawie wyłącznie metodą badania pokrewieństwa tekstów psalmów zawartych w owym katechizmie i w *Psalterzu* Reja. Ponieważ krakowski *Catechismus* z 1543 r. jest tekstem dostatecznie długim, możemy sprawdzić wnioski autorki naszą metodą OAY.

⁴ W obliczeniu łącznym dla obu poznańian -ow- wzrasta do 25,1%, natomiast -a-wa- maleje do 74,9% na skutek zwiększenia wagi -ow- przez mnożenie (zob. dalej, s. 141).

⁵ W. Lubaś, *Argumenty językowe w sprawie autorstwa „Proteusa abo Odmieńca”*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 37 (1961).

⁶ E. Ostrowska, *Studia nad Rejem. 1. Katechizm z r. 1543 dziełem Reja*. Jw.

Interesujące nas formy czasownikowe przedstawiają się w katechizmie następująco:

-ow-: *okazować* lub *się okazować* (4 razy), *okazowany*, rzeczownik odsłowny *okazowaniu*, *zakazowali*, *ukazował*; *obiecował* (3), *obiecowali*; *rozwiązować*; *najdowałaby się*; *zastugować*, *odstugować*;

-a-wa-: *oszukawający*; *przemieszkawać*; *oczekawa*, *oczekawając* (3), *oczekawający* (2), *oczekawającego*, *oczekawali*, *oczekawajmy*, *oczekawamy*; *zachowawa* (2); *nagrawa*, *nagrawając*, *nagrawan*, rzeczownik odsłowny *nagrawanie*, *wygrawamy*; *rozpamiętawane*.

Tak uzyskany materiał porządkujemy i obliczamy metodą „procentów ważonych”:

-ow-		-a-wa-	
-kaz-	8	-szuk-	1
-obiet-	4	-czek-	10
-więz-	1	-miesz-	1
-najd-	1	-chow-	2
-sług-	2	-gr-	5
		-pamięt-	1
<hr/>		<hr/>	
$5 \times 16 = 80$		$6 \times 20 = 120$	$80 + 120 = 200$

Proporcje wynoszą zatem: 40% i 60%.

Jest to wynik bardzo podobny do tego, który uzyskaliśmy analizując materiał czasownikowy z następujących dzieł M. Reja: *Żywot Józefa* (1545), *Kupiec* (powst. ok. 1543, wyd. 1549), tłumaczenie *Psalterza Dawidowego* (przed 13 II 1546), a mianowicie 36,1% -ow-, 62,3% -a-wa- i 1,6% -yw-. Wniosek Ostrowskiej więc jak gdyby się potwierdzał, podważa go jednak brak -yw- w *Katechizmie*. Jest to tekst, dostatecznie długi, by dać okazję do wystąpienia tego formantu (zwłaszcza przy rdzeniach -czek- i -chow-, przy których Rej go użył w *Żywocie Józefa* i w *Psalterzu*), dlatego też wniosek Ostrowskiej należy uznać za niedostatecznie pewny⁷.

Maria Karplukówna zajęła się autorstwem *Historii prawdziwej, która się stała w Landzie* (1568), dowodząc przez porównanie słownictwa i niektórych cech gramatycznych w tym utworze i w dorobku Reja, że przypisywanie mu autorstwa *Historii* jest nieuzasadnione. Pewne cechy analizowane przez Karplukównę zdają się wskazywać na autora z południowej lub południowo-wschodniej Polski⁸.

⁷ W ogóle łatwiej coś kwestionować na podstawie statystyki niż potwierdzać, jak zauważyła M. R. Mayenowa (*Możliwości i niebezpieczeństwa metod statystycznych w poetyce*. W zbiorze: *Poetyka i matematyka*. Warszawa 1965, s. 19): „Metody statystyczne dają dużą pewność wnioskowi negatywnym i tylko w jakimś stopniu zwiększają prawdopodobieństwo wniosków pozytywnych”.

⁸ M. Karplukówna: *Autorstwo „Historii w Landzie”*. „Pamiętnik Literacki” 1969, z. 4; „*Historia w Landzie nie jest utworem Reja*. W zbiorze: *Mikołaj Rej. W czterechsetlecie śmierci*. Wrocław 1971.

Również tu spróbowaliśmy sprawdzić cudze wnioski naszą metodą OAY. Niestety, materiał z *Historii* jest nieco za ubogi, by pozwolił mocno udokumentować wnioski (*znajdować, przepatrować; pokazował (2), pokazowała, okazał, się dowiedował, przesypował; omieszkała, przemieszkawając, dokonawam, wstrzymawają; wychowują, się zachowywać, przyrównywa* — wskaźnik 58). Gdybyśmy jednak uparli się mimo wszystko opracować go w podobny sposób jak wyżej, wówczas otrzymalibyśmy: 69,1⁰/₀ -ow-, 20,6⁰/₀ -a-wa- i 10,3⁰/₀ -yw-. Wynik ten, daleko odbiegający od poprzednio tu podanych proporcji istniejących w dziełach Reja (z Żórawna w pow. żydaczowskim), najbardziej przypomina w naszych materiałach z drugiej połowy XVI w. dane z dzieł Benedykta Herbosta, rodem z Nowego Miasta w pow. przemyskim: 66,2⁰/₀ -ow-, 26,9⁰/₀ -a-wa- i 6,9⁰/₀ -yw-. Wygląda to na dodatkową wskazówkę, że autora *Historii* trzeba szukać w Polsce południowej lub południowo-wschodniej (w dzisiejszych granicach).

A oto inny przykład zastosowania kryterium OAY przy ustalaniu autorstwa. Interesowało nas, jaka część *Modlitw nabożnych* była dziełem Wojciecha Nowomiejskiego. Nie wynika to bowiem jasno z zapisu na karcie tytułowej, który uwydatnia raczej rolę Jana Seklucjana: „*Modlitwy nabożne, których chrześcijańscy ludzie i dziatki ich używać mają. Przez Jana Seklucjana wydane. I drugie z pisma Doktorów Świętych. Przez W.N. Nakładem tegoż Jana Seklucjana przełożone i wydane*”, po czym następuje tytuł dzieła: *Upominanie do rodziców i uczniów* [tj. nauczycieli] *dziatek. J.S.*”. Na s. 130 i 133 są modlitwy ułożone przez „W.N.” i te inicjały figurują też na końcu dzieła. Co do Seklucjana, który był raczej organizatorem, umiejącym zaprząć innych do czarnej roboty przekładowej⁹, można sądzić, że napisał on tylko *Upominanie*, a resztę opracował Wojciech Nowomiejski. Oto obliczone w tekstach tej reszty proporcje -ow- i -yw- w zestawieniu z danymi z *Rycerstwa chrześcijańskiego*, niewątpliwego dzieła Nowomiejskiego, i z niewątpliwych utworów Seklucjana (*Catechismus*, 1547; przedmowa do *Ewangelii świętej Pana Jezusa Chrystusa wedle Mateusza*, 1551; *Rozprawa krótka a prosta o niektórych ceremoniach*, ok. 1549; *Pokusy szatańskie*, ok. 1549):

	-ow-	-yw-
<i>Modlitwy</i>	36,8 ⁰ / ₀	63,2 ⁰ / ₀
<i>Rycerstwo</i>	38 ⁰ / ₀	62 ⁰ / ₀
Utwory Seklucjana	84,4 ⁰ / ₀	14,8 ⁰ / ₀

Zbieżność proporcji w obu pierwszych utworach i ich odmiennosc od danych znamienych dla prac Seklucjana jest uderzająca. W ten sposób nasze przypuszczenia co do autorstwa zostały całkowicie potwierdzone.

⁹ Zob. S. Rospond, *Studia nad językiem polskim XVI wieku*. Wrocław 1949.

Nasze kryterium OAY można też zastosować do sprawdzania danych o pochodzeniu terytorialnym autorów. Oto przykłady:

Nazwisko	Półwiecze	Miejsce urodzenia	Proporcje zestawione z danymi z innych autorów z tejże miejscowości		
			-ow-	-a-wa-	-yw-
S. Zyzani-Tustanowski	XVI-2	„Może” Lwów ¹⁰	2,8	0,4	96,8
M. Smigiecki i M. Sęp Szarzyński	XVI-2	Lwów	79,8	2,3	17,9
F. Birkowski i E. Sykst	XVII-1	Lwów	25,7	2,5	71,8
A. Kochanowski	XVI-2	„Pewnie” Sycyna, pow. Zwoleń ¹¹	21,7	—	78,3
Jego brat, J. Kochanowski	XVI-2	Sycyna	89,4	5,3	5,3
Jego bratanek, P. Kochanowski	XVII-1	Sycyna	84,8	—	15,2
M. Rybiński	XVI-2	„Łobżenica?” pow. Wyrzysk ¹²	39,5	2,4	58,1
Sz. Nikowski	XVI-2	Łobżenica, pow. Wyrzysk	78,6	5,8	15,6
A. Lorencowicz	XVII-2	Lwów ¹³	70,6	—	29,4
P. Boym i J. B. Zimorowicz	XVII-2	Lwów	26,1	1,8	72,1
F. Birkowski i E. Sykst	XVII-1	Lwów	25,7	2,5	71,8
S. Leszczyński	XVIII-1	Lwów	14,6	—	85,4
F. M. Leśniewski	XVIII-2	Sandomierz ¹⁴	7,4	0,9	91,7
G. Piotrowski	XVIII-2	Sandomierz	57,2	—	42,8

Ponieważ we wszystkich tych wypadkach język autorów podanych na pierwszym miejscu w poszczególnych przegródkach tabeli nie zgadza się w zakresie -ow-, -a-wa- i -yw- z językiem autorów, których zestawiamy porównawczo, a którzy według naszych badań rzeczywiście reprezentują język wymienionych miejscowości, zatem można przypuszczać, że ci pierwsi albo się nie urodzili tam, skąd się ich zwykle wywodzić, albo, jeżeli nawet się tam urodzili, nie miało to znaczenia dla ich biografii językowej, ponieważ język ich widocznie ukształtował się gdzie indziej.

¹⁰ Zob. *Українські письменники. Біо-бібліографічний словник*. T. 1. Київ 1960.

¹¹ Zob. G. Korbut, *Literatura polska od początków do wojny światowej*. T. 1 (1929), s. 388. Ale według *Bibliografii literatury polskiej „Nowy Korbut”* (t. 2, s. 331) — miejsce urodzenia nieznane. Z. Florczak (*Udział regionów w kształtowaniu się piśmiennictwa polskiego XVI wieku*. Wrocław 1967, s. 177) podała jako miejsce urodzenia gniazdo rodzinne A. Kochanowskiego, wieś Czarnolas w tym samym powiecie zwoleńskim. Ale wywołuje to podobne zastrzeżenia, gdyż proporcje -ow-, -a-wa-, -yw- w tak bliskich miejscowościach nie powinny być tak rozbieżne.

¹² Zob. Florczak, *op. cit.*, s. 185.

¹³ Zob. *Nowy Korbut*, t. 2, s. 456.

¹⁴ *Ibidem*, s. 253.

Oczywiście metoda OAY nie jest tu jedynym sprawdzianem, pozostają jeszcze dalsze poszukiwania archiwalne, inne kryteria językowe, wskazówki autobiograficzne zawarte w tekstach, itd.

Ażeby ułatwić rozstrzygnięcie sprawy autorstwa anonimowego lub pochodzenia autorów badaczom zainteresowanym stosowaniem kryteriów językowych do tych celów, podajemy poniżej proporcje procentowe *-ow-/-a-wa-/-yw-* charakterystyczne dla różnych okresów i miejscowości.

Wiek XV, pierwsza połowa	<i>-ow-</i>	<i>-a-wa-</i>	<i>-yw-</i>
Warszawa i Wocieszyn w pow. warszawskim (Świętosław z Wocieszyna i księgi sądowe warszawskie)	21,4	64,3	14,3
Kraków (glosy)	58,2	41,8	—

Widać tu już pojawienie się *-yw-* na Mazowszu, które miało wyprzeć z czasem *-a-wa-* i *-ow-*.

Wiek XV, druga połowa	<i>-ow-</i>	<i>-a-wa-</i>	<i>-yw-</i>
Jaszowice, pow. Radom (Andrzej z Jaszowic)	40,9	59,1	—

Wiek XVI, pierwsza połowa	<i>-ow-</i>	<i>-a-wa-</i>	<i>-yw-</i>
Szamotuły (Jan z Szamotuł)	25	75	—
Poznań (Piotr z Poznania i Walenty Wróbel)	25,1	74,9	—
Suszyce, pow. Lipno (S. Murzynowski)	74,3	9,2	16,5
Kobylin, pow. Krotoszyn (A. Głaber)	52,3	47,7	—
Raszków, pow. Odolanów (S. Chwalczewski)	100	—	—
Biała, pow. Pajęczno (M. Bielski)	70,4	28,1	1,5
Siekłuki, pow. Białobrzegi (J. Seklucjan)	84,4	0,8	14,8
Lublin (Biernat z Lublina)	93,4	3,3	3,3
Kraków (K. Pussman, H. Spiczyński, H. Wietor, B. Opeć i król Zygmunt Stary)	45,4	54,6	—
Koszyce, pow. Pińczów (Jan z Koszyc, czyli Jan Koszyczek)	68,7	31,3	—
Żórawno, pow. Żydaczów (M. Rej)	36,1	62,3	1,6

Jak widać, w pierwszej połowie w. XVI *-yw-* rozszerza się na północną Małopolskę i Ruś Czerwoną oraz na ziemię chełmińsko-dobrzyńską.

Wiek XVI, druga połowa	<i>-ow-</i>	<i>-a-wa-</i>	<i>-yw-</i>
Okolice Gdańska (J. Rybiński)	87,9	2,4	9,7
Łobżenica, pow. Wyrzysk (Sz. Nikowski)	78,6	5,8	15,6
Lubawa, pow. Nowe Miasto Lubawskie (M. Krowicki)	86,9	4,9	8,2
Goniądz, pow. Mońki (Piotr z Goniądza)	47,1	—	52,9
Wągrowiec (J. Wujek)	73	0,8	26,2
Barcin, pow. Szubin (M. Rybiński)	39,5	2,4	58,1
Toruń (W. Nowomiejski)	30,8	—	69,2
Paprotki, pow. Sierpc (B. Paprocki)	75,8	—	24,2
Kuczbork, pow. Mława (W. Kuczborski)	55,6	15,9	28,5
Zbąszyń, pow. Nowy Tomyśl (M. Czechowicz)	87,5	5	7,5

Pierzchno Wlkp., pow. Śrem (S. Koszutski)	81,1	5,2	13,7
Sochaczew (K. Goski)	60,5	0,7	38,8
Warszawa (W. Oczko)	48,5	3	48,5
Okolice Liwu, pow. Węgrów (J. Górski)	52,5	2,1	46,4
Wrocław (S. Bornbach)	79	21	—
Kalisz (M. Łaszcz)	60,1	16,6	23,3
Sieradz (C. Bazylik)	83,3	1,2	11,5
Brzeziny (Grzegorz Paweł z Brzezin)	62,6	8	29,4
Białobrzegi, pow. Opoczno (M. Białobrzewski)	55,2	39	5,8
Grójec (P. Skarga)	35	19,1	45,9
Sycyna, pow. Zwoleń (J. Kochanowski)	89,4	5,3	5,3
Urzędów, pow. Kraśnik (Marcin z Urzędowa)	86,8	6,6	6,6
Krasnystaw (J. Wereszczyński)	54,1	27,6	18,3
Żarnowiec, pow. Olkusz (Grzegorz z Żarnowca)	23,5	41,1	35,4
Kraków (P. Giłowski)	54,5	34,5	11
Zagórzycy, pow. Pińczów (A. Zbylitowski)	80,4	11,2	8,4
Wiewiórka, pow. Dębica (J. Tarnowski)	77,5	1,4	21,1
Rzeszów (B. Groicki)	67,6	8,1	24,3
Nowe Miasto, pow. Przemyśl (B. Herbst)	66,2	26,9	6,9
Lwów i okolice (M. Śmiglecki, M. Sęp Szarzyński)	79,8	2,3	17,9
Felstyn, rejon Kamieńca Podolskiego (J. Herburt)	46,3	2,9	50,8

Formant *-yw-* staje się w tym okresie obecny prawie wszędzie (oprócz Śląska). Uzyskuje też przewagę w szeregu punktów na północy oraz w jednym na Ukrainie.

Wiek XVII, pierwsza połowa	-ow-	-a-wa-	-yw-
Tuchola (P. J. Pruszczy)	19,4	—	80,6
Chełmno (P. Kuszewicz)	9	6	85
Konojady, pow. Brodnica (W. Dembołęcki)	61,3	1,2	37,5
Wilno (K. Sawicki)	54,6	0,9	44,5
Ruta-Babniewo, pow. Nowogródek (W. J. Rucki)	75	—	25
Sieraków (K. Opaliński)	30,9	1,3	67,8
Poznań (M. Bembs)	68,6	—	31,4
Rogalin, pow. Śrem (K. Arciszewski)	51,2	2,8	46
Pętków, pow. Ostrów Mazowiecka (K. Pętkowski)	86,4	2,8	10,8
Stara Wola, pow. Prużana (Sz. Starowolski)	69,3	—	30,7
Kleck (Marcin z Klecka)	89,5	4,2	6,3
Pogorzela, pow. Krotoszyn (S. Dąbrowski)	46,7	1	52,3
Sowina, pow. Pleszew (M. Głoskowski)	87,1	4,3	8,6
Łęczycza (P. Lenczycius)	57,3	3,7	39
Paszki, pow. Radzyń (M. Paszkowski)	58,8	2,5	38,7
Różanka, pow. Włodawa (H. Pocij)	68,8	—	31,2
Wieruszów (J. Zygrowski)	84,5	8,5	7
Sycyna, pow. Zwoleń (P. Kochanowski)	84,8	—	15,2
Kurzelów, pow. Włoszczowa (J. Brożek)	89	—	11
Ołyka, pow. Łuck (A. S. Radziwiłł)	18	2,7	79,3
Oświęcim (Sz. Syreński)	69,8	1,7	28,5
Kraków (H. Morsztyn)	70,7	0,5	28,8
Pilzno (S. Petrycy)	85,6	5,4	9
Przemyśl (J. Wargocki)	89	3,1	7,9
Potylich, pow. Rawa Ruska (K. Sakowicz)	1,4	—	98,6

Błażów, pow. Sambor, (M. Błażowski)	11,4	1,9	86,7
Lwów (F. Birkowski, E. Sykst, Sz. Szymonowic)	25,7	2,5	71,8
Smotrycz, rejon Kamieńca Podolskiego (M. Smotrycki)	44,2	0,3	55,5

W tym okresie charakterystyczna staje się przewaga *-yw-* na ziemiach ukraińskich. Jednocześnie wszędzie zanika *-a-wa-*.

Wiek XVII, druga połowa	<i>-ow-</i>	<i>-a-wa-</i>	<i>-yw-</i>
Rumoka, pow. Mława (H. Kłokocki)	47,1	0,8	52,1
Kowno (W. Wijuk Kojalowicz)	14,2	—	85,8
Horka, pow. Słonim (K. S. Zawisza)	2	2	96
Lutynia, pow. Jarocin (S. Twardowski)	51,4	0,8	47,8
Kalisz (S. Solski)	49,8	—	50,2
Łęczyca (J. A. Bardziński)	44,3	1,1	54,6
Warszawa (W. Chrościński)	6,1	0,3	93,7
Biała Podlaska (J. Gawiński)	36,2	1,7	62,1
Kadłub, pow. Wieluń (W. Odymalski)	55,3	0,6	44,1
Gaj, pow. Opatów (W. Kochowski)	53	—	47
Korczyn, pow. Busko Zdrój (J. Ch. Gołębiowski)	83,1	—	16,9
Wola Łużeńska, pow. Biecz (W. Potocki)	84,2	—	15,8
Rzeszów (S. H. Lubomirski)	61,9	—	38,1
Lwów (J. B. Zimorowic, P. Boym)	26,1	1,8	72,1
Olesko, pow. Złoczów (J. Sobieski)	44,2	0,3	55,5
Witwica, pow. Dolina (S. J. Witwicki)	54,3	0,6	45,1

W tym półwieczu formant *-yw-* przeważa już na wielu terenach oprócz pasa południowo-zachodniego, gdzie jeszcze dominuje *-ow-*.

Wiek XVIII, pierwsza połowa	<i>-ow-</i>	<i>-a-wa-</i>	<i>-yw-</i>
Zbąszyń, pow. Nowy Tomyśl (S. Garczyński)	13,9	—	86,1
Zambrów (A. S. Dembowski)	—	—	100
Marienhauz, pow. Lucyn (J. A. Hylzen)	30	—	70
Załużki, pow. Grójec (J. J. Załużki i A. Ch. Załużki)	8,4	—	91,6
Brzeg (S. L. Zasadziusz)	59,3	22,2	18,5
Żarczyce, pow. Jędrzejów (S. Konarski)	4,5	—	95,5
Czartorysk, pow. Łuck (F. U. Radziwiłłowa)	33,3	—	66,7
Ustrzyki (A. Ustrzycki)	70,3	—	29,6
Lwów (S. Leszczyński)	14,6	—	85,4
Tychoml, pow. Ostróg (J. K. Jabłonowski)	10,2	—	89,9

Materiał z pierwszej połowy XVIII w. jest stosunkowo ubogi z uwagi na mniejszą liczbę pozycji autorskich notowanych w bibliografii literackiej dla tego okresu, ale potwierdza ogólną przewagę *-yw-* oprócz Śląska i niektórych rejonów Małopolski.

Wiek XVIII, druga połowa	<i>-ow-</i>	<i>-a-wa-</i>	<i>-yw-</i>
Bendomin, pow. Gdańsk (J. Wybicki)	1,7	—	98,3
Rutkiszki, pow. Mariampol (D. Pilchowski)	7,7	0,5	87,8
Witebsk (F. D. Kniaźnin)	0,8	1,6	97,6
Piła (S. Staszic)	5,4	—	94,6
Toruń (M. J. Hube)	0,8	—	99,2
Supraśl, pow. Białystok (I. Stebelski)	14,2	—	85,8

Okolice Grodna (B. M. Siruć)	55,6	0,9	43,5
Jasiańce, pow. Lida (B. S. Jundziłł)	10,5	—	89,5
Jurkowo, pow. Kościan (J. Rogaliński)	2,3	—	97,7
Czarniejewo, pow. Gniezno (O. A. Kopczyński)	1,8	—	98,2
Dobrzyków, pow. Gostynin (J. H. Osiński)	23,4	—	76,6
Warszawa (S. Szymański)	1,9	—	98,1
Oprawczyki Podlaskie, pow. Zambrów (F. K. Dmochowski)	1,4	—	98,6
Grzybów, pow. Sieradz (F. F. Łojko)	30	—	70
Gołębki, pow. Łuków (F. S. Jezierski)	2,8	—	97,2
Skoki, pow. Brześć Litewski (J. Ursyn Niemcewicz)	10,1	—	89,9
Łahiszyn, pow. Pińsk (A. Naruszewicz)	13,6	—	86,4
Bielany, pow. Oświęcim (J. Krupiński)	66,2	—	33,8
Kraków (J. I. Przybyłski)	10	—	90
Wola Mielecka, pow. Mielec (J. M. Ossoliński)	3,4	—	96,6
Sandomierz (G. Piotrowski)	57,2	—	42,8
Okolice Sokala (F. Jaroszewicz)	57,6	0,6	41,8
Dubiecko, pow. Sanok (I. Krasicki)	7,4	—	92,6
Lwów (G. Piramowicz)	0,8	—	99,2
Hołosków, pow. Kołomyja (F. Karpiński)	—	—	100

W tym okresie przewaga *-ow-* utrzymuje się jeszcze jako archaizm peryferyjny tu i ówdzie na południu i północnym wschodzie.

Dzisiejsza prawie stuprocentowa dominacja *-yw-* ustaliła się ostatecznie w pierwszej połowie XIX wieku. Tylko jako archaizm peryferyjny stwierdziliśmy jeszcze wówczas 13⁰/₀ *-ow-* u Ignacego Lubicza Czerwińskiego z Grzędy w pow. lwowskim.

Oczywiście nie twierdzimy, że metoda OAY ma stać się jakimś uniwersalnym kluczem do wszelkich problemów ustalania autorstwa i pochodzenia terytorialnego autorów. Jej głównymi ograniczeniami są: 1) praktyczna przydatność tylko do końca w. XVIII; 2) możliwość stosowania tylko przy tekstach dostatecznie obszernych¹⁵. Poza tym zapewne dałoby się opracować podobne statystyczne wskaźniki również dla innych zjawisk językowych, może nawet z lepszym skutkiem.

¹⁵ Dlatego nie da się jej zastosować np. w analizie wspomnianego *Proteusa* lub posłużyć się nią w historycznym już sporze o autorstwo *Żywota* [...] *Mikołaja Reja*, od którego właściwie zaczęły się polskie próby dochodzenia autorstwa na podstawie cech językowych (podjęte po raz pierwszy przez A. Gaertnera). O polemikach tych pisał ostatnio T. Witczak (*Spór o „Żywot i sprawy poćciwego ślachcica polskiego Mikołaja Reja z Nagłowic”*. „Pamiętnik Literacki” 1974, z. 2).